

ETABLERINGSFASEN I FOSTERHJEM

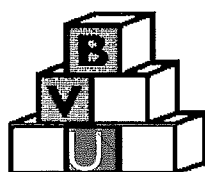

**Videostøttet veiledning
til fosterforeldre**

Dag Skilbred

Jori Skulstad

April 2002

Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet
Christiesgt.13, pb 7800, 5020 Bergen.

INNHOILDSFORTEGNELSE

1. FORORD	3
2. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	3
2.1 BAKGRUNN.....	3
2.2 MÅLSETTING	4
2.3 MÅLGRUPPE	4
2.4 METODE	4
2.5 ORGANISERING.....	5
3. GJENNOMFØRING	5
3.1 OVERFØRINGSFASEN FRA BEREDSKAPSHJEM TIL FOSTERHJEM	5
3.2 OMFANG.....	7
3.3 KORT OM BARNA	7
3.4 TIDSBRUK.....	8
3.5 TEORETISK BAKGRUNN	8
3.6 VEILEDNINGENS STRUKTUR.....	10
3.7 TEMA I VEILEDNINGEN	11
4. KOMMENTARER FRA DELTAKERNE	13
5. DISKUSJON	18
5.1 "DEN GODE SAMTALEN".....	18
5.2 ETISKE OVERVEIELSER	19
5.3 HJEMMET SOM VEILEDNINGSARENA	20
5.4 BETYDNINGEN AV FOSTERBARNETS ALDER.....	22
5.5 FORMIDLING AV INFORMASJON	22
5.6 HJELP ELLER KONTROLL.....	23
5.7 TRIADISKE UTFORDRINGER	24
6. OPPSUMMERING – VEIEN VIDERE?	25
7. LITTERATUR	27

1. Forord

Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet har helt siden oppstarten i 1993 hatt fosterhjemsarbeid og samhandling/kommunikasjon som viktige temaområder for sitt utviklingsarbeid. Med utgangspunkt i erfaringer fra bruk av video i veiledning, tok vi høsten 2000 initiativ til prosjektet: "Etableringsfasen i fosterhjem – videostøttet veiledning til fosterforeldre".

Prosjektet har hatt som målsetting å prøve ut videostøttet veiledning til alle fosterforeldre som tok imot barn fra beredskapshjem i Hordaland i tidsrommet 01.01. til 31.12.2001. Det har også vært en målsetting at konsulenter ved beredskapshjemavdelingen/Hordaland fylkeskommune i løpet av prosjektperioden skulle utvikle kompetanse til selv å forstå videostøttet veiledning, og integrere dette som en metode i overføringen til fosterhjem.

To av de tre konsulentene som deltok i prosjektet hadde ingen erfaring med bruk av video i veiledningssituasjonen. Vi så derfor prosjektet som et første skritt i en prosess hvor videre utprøving og trening for konsulentene kunne bidra til å videreutvikle det veiledningsarbeid de skal utføre.

I og med at vårt prosjekt hadde så sterkt innslag av opplæring håper vi at rapporten vil være spesielt interessant for de som har under overveielse å prøve ut denne form for veiledning. Vi håper at rapporten vil kunne stimulere til diskusjon og refleksjon rundt problemstillinger knyttet til veiledning.

Innledningsvis vil vi kort presentere bakgrunn og målsetting for prosjektet, samt beskrive gjennomføring, teoretisk bakgrunn og veiledningsmodell. Deretter presenterer vi deltakernes synspunkter på videostøttet veiledning i overføringsfasen, og drøfter dilemmaer og utfordringer denne type veiledning representerer. Rapporten avsluttes med en anbefaling av mulige veivalg videre.

Vi takker Barne og familiedepartementet for midler til prosjektet, og Hordaland fylkeskommune for positivt samarbeid om metodeutvikling på dette området.

2. Bakgrunn for prosjektet

2.1 Bakgrunn

Det primære formålet med å plassere et barn i fosterhjem er at plasseringen skal bidra til barnets utvikling og trivsel. Hovedredskapet for å oppnå utvikling og trivsel er i all hovedsak sensitiv, konsistent og fleksibel omsorgsutøvelse. Fosterforeldrene står her overfor store og vanskelige oppgaver. De fleste fosterbarn har opplevd lengre perioder med omfattende omsorgssvikt, og ofte en eller flere flyttinger og separasjoner. Som gruppe er de problembelastede barn. Fosterforeldre gir da også uttrykk for at de føler seg usikre på hvordan de best skal hjelpe barnet til å overkomme sine vansker, og også for at de blir slitne. Noen plasseringer ender med at fosterforeldrene sier fra seg oppdraget som fosterfamilie, med de

belastninger dette medfører for barnet, og også for fosterfamilien. Flere undersøkelser har vist at risiko for utilsiktet flytting er særlig høy det første året.

Det er viktig å legge best mulig til rette for at fosterforeldrene allerede fra starten av plasseringen blir gitt slik informasjon og støtte at deres muligheter for å oppleve kompetanse styrkes. Både det å formidle informasjon om barnet og det å ta imot slik informasjon, har imidlertid vist seg å være vanskelig. En delforklaring på dette er at fosterforeldre i etableringsfasen oftest vil være mer opptatt av positiv informasjon som kan understøtte pågangsmot og entusiasme, enn av realitetsorientering om barnets behov. En annen delforklaring er at det er vanskelig å finne ord som kan formidle barnets funksjon og behov på en konkret og forståelig måte. Våre erfaringer med bruk av video i veiledningssituasjoner tilsa at bildene i video opptakene gir muligheter til å gi informasjon som ord ikke kan fortelle.

2.2 Målsetting

Prosjektet har hatt som målsetting å prøve ut videostøttet veiledning til alle fosterforeldre som tok imot barn fra beredskapshjem i Hordaland i tidsrommet 01.01 til 31.12.2001. Det har også vært en målsetting at konsulenter ved beredskapshjemavdelingen/Hordaland fylkeskommune i løpet av prosjektperioden skulle utvikle kompetanse til selv å forestå videostøttet veiledning, og integrere dette som en metode i overføringen til fosterhjem.

2.3 Målgruppe

Målgruppe for prosjektet har vært alle fosterforeldre i Hordaland som fikk plassert barn i alderen 0 – 12 år fra beredskapshjem, i prosjektperioden.

2.4 Metode

Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet har lang erfaring i bruk av Marte meo metoden i veiledning til foreldre og fagfolk innen "barneområdet". Marte meo metoden er en kommunikasjonsbasert veiledningsmetode som sikter mot kvalitative endringer i omsorgspersoners opplevelse av og atferd overfor barna de samhandler med. Metoden er i utgangspunktet ikke utredet fra en bestemt teori, men bygger på observasjoner og analyser av vanlig foreldre/barn samspill og fra kliniske erfaringer i arbeidet med barn med spesielle behov og/eller tilpasningsvansker. Den har klare paralleller til familierapeutiske modeller, og kan også sees som en praktisk anvendelse av nyere empiri og teori knyttet til spedbarnsforskning (Øvreide, 1997). Evaluering av Marte meo metoden tyder på at behandlingen har effekt på mødres forståelse av barna og forholdet til barna. Det synes særlig å være den affektive kommunikasjonen som blir bedret (B. Enoksen & K. Furuholmen 2001).

Veiledningen baserer seg på korte video opptak fra vanlige samhandlingssituasjoner mellom barnet og omsorgspersonen (e), og at omsorgspersonen (e) deretter får studere og reflektere over opptaket sammen med veileder. I dette prosjektet har vi gjort video opptak ved følgende tre tidspunkt:

- (1) fosterforeldres besøk i beredskapshjem før flytting
- (2) beredskapsforeldres besøk sammen med barnet i fosterhjemmet
- (3) like etterat barnet har flyttet i fosterhjem

Med utgangspunkt i videomaterialet har målsettingen vært at konsulent, fosterforeldre og beredskapsforeldre sammen prøver å få tak i hvordan fosterbarnet gir uttrykk for sin tilstand og sine behov, og reflektere over hva akkurat *dette* barnet trolig trenger av sine omsorgsgivere. Slik kan fosterforeldrene bli gitt anledning til å gjøre seg kjent med barnets uttrykksformer, og til å luften tanker om hvordan de på best mulig måter kan møte og bekrefte de signaler og behov barnets atferdsuttrykk formidler. God kjennskap og forståelse, oppnådd gjennom et felles studium av barnet, kan være et viktig bidrag til at fosterforeldrene står best mulig rustet til de utfordrende oppgaver som venter. Beredskapsforeldrene er viktige medaktører i veiledningsprosessen, ved at de kan utfylle informasjonen formidlet gjennom video opptakene med informasjon fra hverdagen i beredskapshjemmet. Veiledningen har vanligvis hatt en ramme på 45 – 60 minutter, men dette har selvfølgelig variert noe i forhold til aktivitet og spørsmål knyttet til video opptaket.

2.5 Organisering

Prosjektleder (10% stilling) har vært barnevernpedagog/Marte meo veileder Dag Skilbred, Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. Sosionom Jori Skulstad, deltidsansatt ved Barne og familiekontoret/ Hordaland fylkeskommune, har vært prosjektmedarbeider (20% stilling). For øvrig har sosionom Mildred Hjelmås og psykolog Birgit Rogde ved beredskaps-hjemavdelingen vært med i prosjektet. Prosjektleder har vært ansvarlig for opplæring og veiledning. De øvrige i prosjektet har vært ansvarlig for gjennomføringen av veiledningen til fosterforeldrene. Prosjektmedarbeider har hatt ansvar for oversikt og fordeling av aktuelle saker for veiledning.

Prosjektleder og psykolog var begge Marte meo terapeuter, mens de to andre var uten erfaring.

Det har gjennom hele prosjektperioden vært satt av en halv dag ukentlig til opplæring og veiledning. Vi har prøvd å legge det opp slik at prosjektmedarbeider, konsulent og psykolog har fått veiledning av prosjektleder før de har gjennomgått de aktuelle video opptakene med beredskapsforeldre/fosterforeldre.

3. Gjennomføring

3.1 Overføringsfasen fra beredskapshjem til fosterhjem

Målsettingen i overføringsfasen fra beredskapshjem til fosterhjem er å skape gode overganger for barnet mellom ”gamle” og ”nye” omsorgspersoner, og dermed minske belastningen på fosterbarnet. Eller sagt med andre ord: Å gi fosterbarnet rom for avknytning til beredskaps-

familien og tilknytning til ny fosterfamilie. Flyttingen fra beredskapshjem til fosterhjem kan i stor grad planlegges og tilrettelegges. Den vanlige framgangsmåten kan beskrives slik.

Fosterhjemsavdelingen ved Barne-og familiekontoret har ansvar for rekruttering av fosterhjem. Når aktuell familie er funnet, presenteres familien for den lokale barneverntjenesten og konsulent i beredskapshjemmene. Sammen med fosterhjems konsulent vurderer de om denne familien synes å kunne møte barnets behov. Fosterhjems konsulent, saksbehandler i barneverntjenesten og konsulent i beredskapshjemmene foretar så hjemmebesøk hos fosterfamilien for ytterligere innhenting av informasjon om familien.

Etter at familien er vurdert som aktuell, gjennomføres et møte i fosterhjemmet med barneverntjenesten, fosterhjems konsulent, beredskapsmor og konsulent i beredskapshjemmene. Dette møtet har som målsetting å gi konkret informasjon om barnet; daglige rutiner, behov og utviklingsområder, samt informere om og gjennomgå de formelle sidene ved fosterhjems plasseringen. Beredskapsmor blir ved dette besøket kjent med fosterfamilien, og kan senere fortelle barnet om familien. I prosjektperioden har også fosterforeldrene i denne samtalen kort blitt presentert for videostøttet veiledning som metode.

Når den endelige beslutningen er tatt om konkret fosterhjem til barnet, avholdes et "overføringsmøte", hvor saksbehandler, fosterhjems konsulent, beredskapsmor og konsulent i beredskapshjemmene er deltakere. Målsettingen med møtet er todelt. De formelle sidene ved fosterhjems plasseringen blir igjen gjennomgått og avklart. Den andre delen går på hvordan overføringen skal skje. Konsulent i beredskapshjemmene har som oppgave å legge frem konkret forslag til overføringsplan for barnet, utarbeidet sammen med beredskapsmor. Overføringsplanen tar utgangspunkt i det enkelte barnets alder, varighet av plassering og erfaringer som er gjort omkring tilknytning til personer og omgivelser. Overføringsplanen blir gjennomgått og drøftet. I prosjektperioden har en avklart om saksbehandler, fosterhjem og evt. foreldre samtykker til å delta i videostøttet veiledning. Nødvendige samtykker blir undertegnet.

I de fleste tilfeller foregår første fase i overføringen i beredskapshjemmet hvor barnet er trygt. Fosterforeldrene og deres eventuelle barn besøker barnet gjentatte ganger. I praksis blir fostermor den aktive part. Fostermor skal bli mer kjent med barnets rutiner og reaksjoner og etter hvert delta i stell av barnet. Når barnet begynner å bli trygg på fosterforeldrene/ fostermor, reiser barnet på besøk til fosterhjemmet sammen med beredskapsmor. Barnet skal i denne fasen bli kjent med, og trygg på omgivelsene i fosterhjemmet. I denne fasen ser vi ofte at barnet knytter seg mer og mer til fosterforeldrene, og velger fosterforeldrene framfor beredskapsforeldrene når det trenger hjelp og støtte. Ved innflytting er beredskapsmor med, og kommer deretter på besøk, som gradvis trappes ned. I denne fasen er det fosterforeldrene som er de nærmeste personene for barnet, beredskapsmor er den besøkende som kommer mer i bakgrunnen.

I tillegg til at barnet skal avknyttes beredskapsfamilien, skal også beredskapsfamilien ha muligheter for avknytning, og til å bearbeide sorgen over at barnet flytter. Det er derfor viktig at biologiske barn i beredskapshjemmet og beredskapsfar besøker barnet i en nedtrappingsplan.

Overføringsplanen evalueres underveis i overføringsprosessen, og justeres opp mot barnets behov. Rolle og oppgave til konsulenten er å bistå/veilede beredskapshjemmet i dets arbeid for å gjøre overføringen best mulig. Det betyr at konsulentene er lite tilstede ved ”overføringsbesøkene” i beredskapshjem og fosterhjem, men mer bistår indirekte gjennom veiledning til beredskapsforeldrene.

3.2 Omfang

Rammen for veiledningen i dette prosjektet har vært tre video opptak av samspill mellom beredskapsforeldre/fosterforeldre og barnet på ulike tidspunkt i overføringsfasen. Tilbudet er gitt som en integrert/utvidet del av den ordinære overføringspakken til alle fosterforeldre i Hordaland som i løpet av 2001 har mottatt barn fra beredskapshjem.

Basert på tall fra tidligere år, hadde vi forventet at 18-20 barn ville gå inn i prosjektet. Antallet viste seg å bli langt lavere. Dette skyldes i hovedsak at langt flere barn flyttet tilbake til sine foreldre, og langt færre flyttet til fosterfamilie i år 2001 enn i tidligere år. I en sak vurderte vi det som ikke riktig å foreta videoveiledning.

Det totale antall barn som ble omfattet av prosjektet ble således 10 barn, av disse et søskenpar.

3.3 Kort om barna

Alderen på barna var fra ni mnd. til elleve år. Plasseringen i beredskapshjem hadde vart fra tre mnd. til nesten tre år. Alle barna ble plassert i fosterhjem i henhold til Lov om barneverntjenester § 4-12.

Bare to av fosterbarna ble oppfattet å ikke ha mer eller mindre omfattende vansker ved plassering i fosterhjem. Det ene av disse barna var likevel i en svært spesiell situasjon ved at han skulle flytte i fosterhjem etter nesten tre år i beredskapshjem.

Fosterbarnas vansker omhandlet bl.a. varierende grad av rusrelaterte funksjonsforstyrrelser, ukontrollerte raserianfall/aggresjon/sinne, grenseutprøving, kontrollbehov, ekstrem søskenjalousi og kamp om oppmerksomhet, forsinkelse i språkutvikling og språkforståelse, vansker omkring mat og spising, og det forstrekte barnet med ”pleasing” atferd.

3.4 Tidsbruk

Tidsbruk på selve veiledningssekvensene har variert fra tre kvarter og opp til to timer. Tid brukt til opptak, egen veiledning og forberedelse, gjør at vi i gjennomsnitt har brukt ca. 12 timer pr. sak. I tillegg kommer ofte lang reiseavstand, som kunne medføre at hele arbeidsdager gikk med.

3.5 Teoretisk bakgrunn

I vår analyse av samspill og metodisk tilnærming i veiledningsprosessen står Marte meo metoden sentralt (Hafstad & Øvreide 1998, Bergum Hansen & Grette Moe 1995), men også elementer fra systemteori (Bateson 1972, Andersen 1987, de Shazer 1996) og nyere spedbarnsforskning (Stern 1985, Trewarthen 1980, Røed Hansen 1991, Smith & Ulvund 1999, Hundeide 1997) er viktige faglige referanser.

Positiv video –feedback er internasjonalt kjent som ” interactional coaching” (Field 1983, Hundeide 1997) eller som ”interactional guidance” (Mc Donough 1992). I Norge er denne metoden blitt kjent gjennom Marte meo metoden. Metoden gir en analyse av foreldre/barn samspill og ulike framgangsmåter i veiledningssituasjonen (Aarts 2000). Gjennom omfattende analyser av det naturlige samspillet mellom mor og spedbarnet har en identifisert grunnleggende elementer som må være tilstede i den voksnes kommunikasjon dersom denne skal støtte, informere og skape gjensidighet i forhold til barnet. Samspillsanalysen tar sitt utgangspunkt i dialogen mellom mor og spedbarnet, men kan sees som en basismodell for all senere utviklingsstøttende kommunikasjon. Elementene kan vi kjenne igjen i enhver gjensidig dialog mellom voksne og barn, voksne og voksne, og barn og barn. Samspillsanalysen kan derfor tilpasses arbeid med utvikling av gjensidighet og utviklingsstøtte i alle relasjoner (Hafstad & Øvreide 1995)

Kommunikasjonselementene i Marte meo metoden kan formuleres som følger:

Element 1: Omsorgspersonen søker informasjon om hvor barnet har sitt oppmerksomhetsfokus

Element 2: Omsorgspersonen bekrefter at hun har oppfattet barnets oppmerksomhetsfokus

Element 3: Omsorgspersonen avventer barnets reaksjon på sin aksjon

Element 4: Omsorgspersonen benevner det som skal skje, og det som oppleves og skal oppleves

Element 5: Omsorgspersonen gir anerkjennende bekreftelse på ønsket atferd.

Element 6: Omsorgspersonen triangulerer barnet til verden ved å presentere personer, objekter og fenomener for barnet

Element 7: Omsorgspersonen tar ansvar for en tilpasset og gjensidig markering av start og avslutning

De to første kommunikasjonslementene beskriver hvordan den voksne etablerer kontakt med barnet, de fem siste hva den voksne gjør for å opprettholde den kontakten som er etablert, samt skape en naturlig avslutning på dialogen.

Ser vi kommunikasjonslementene langs en tidsakse kan samhandlingssekvensene deles i tre faser: *Kobling, utveksling og avslutningsfasen* (Trewarthen 1980, Stern 1985). Element 1 og 2 utgjør det vi kan kalle koblingsfasen, elementene 3, 4, 5 og 6 utvekslingsfasen og element 7 avslutningsfasen.

I koblingsfasen vil det være helt avgjørende at den voksne er i stand til å følge barnets oppmerksomhetsfokus. Den voksnes sensitivitet i forhold til barnets signaler, verbale eller nonverbale svar, gjør det mulig for den voksne å få kontakt med barnet. I nyere spedbarnsforskning blir oppmerksomhet og sensitivitet i forhold til barnets initiativ fremhevet som den mest sentrale kvalitetsfaktoren i et velfungerende samspill (Ainsworth 1978, Rød Hansen 1991, Smith og Ulvund 1999)

Rytmen i dialogen blir understreket i element 3. Etter at den voksne har reagert og bekreftet barnets signaler ser vi i utviklingsstøttende dialoger at den voksne avventer barnets reaksjon ved å innta en observerende posisjon. Tempo og rytme vil være viktige elementer i dialogen. Eksempelvis kan vi i dialoger i ubalanse se at barnet reagerer med frustrasjon når foreldre gir rask informasjon uten å avvente barnets reaksjoner.

Elementene 4 og 5 angir ledelse og struktur i kommunikasjonen. Ved å ta utgangspunkt i barnets her og nå situasjon, for så å fortelle barnet hva som skal skje, tar den voksne styring i situasjonen og lager en struktur for barnet. Gjentas dette mønsteret vil det bidra til å skape forutsigbarhet og sammenheng. Vi ser i støttende dialoger hvordan den voksne i et avpasset tempo skritt for skritt gir barnet informasjon om hva barnet kan eller skal gjøre, og med smil, nikk eller verbale reaksjoner gir barnet oppmuntring. En anerkjennende bekrefting av ønsket atferd vil ofte gi barnet lyst til å gjøre mer av det samme. En positiv styring av barnet inkluderer derfor tre viktige elementer (a) fokus på barnet og en positiv bekrefting av dette, (b) benevnning av det man ønsker barnet skal gjøre og (c) anerkjennende bekrefting av det barnet gjør.

Øvreeide (1995) definerer begrepet triangulering i element 6 som: ” det å koble et tredje punkt til en etablert relasjon mellom to sosiale punkter”. Omsorgspersonen hjelper på denne måten barnet til å reagere sosialt ved å hjelpe barnet til å se, bli sett og reagere på andre. I vårt prosjekt skulle det vise seg at dette elementet ble spesielt viktig i forhold til hvordan beredskapsforeldre introduserte eller triangulerte inn fosterforeldrene i en allerede etablert relasjon.

I element 7 understrekes betydningen av at omsorgspersonen markerer en tilpasset og gjensidig markant start og avslutning. Barnet har behov for å bli forberedt på hva som skal skje videre, at noe må forlates til fordel for noe annet. Barnet viser også egne stoppsignaler som det er viktig at den voksne tolker. På den måten får barnet hjelp til å avslutte en kontakt/aktivitet på en god måte.

I vårt prosjekt var de fleste beredskapsforeldre gjennom ulik opplæring/veiledning blitt gjort kjent med disse kommunikasjonselementene, mens fosterforeldrene var uten slik kjennskap.

3.6 Veiledningens struktur

I tråd med strukturen i kommunikasjonselementene vi har beskrevet kan strukturen i den enkelte veiledningssituasjon i dette prosjektet deles inn i:

- (1) Koblingsfase
- (2) Strukturerende fase
- (3) Utvekslingsfase
- (4) Avslutningsfase

(1) Koblingsfasen

Det å skape trygghet og ro hos den som blir veiledet er spesielt viktig når man bruker et sterkt medium som video. Beredskapsforeldre og fosterforeldre har vanligvis truffet hverandre tre ganger før første veiledning. Det vil ofte være en litt spent og usikker stemning. Det vil derfor vært viktig for konsulentene å sørge for en avslappet og trygg atmosfære innledningsvis ved å søke informasjon om hvor beredskapsforeldre og fosterforeldre har sitt oppmerksomhetsfokus og bekrefte dette. Kvaliteten på veiledningen videre vil i stor grad avhenge av en god start. Eksempel på dette kan være at konsulenten snakker litt om det å bli tatt opp på video, eller andre temaer man ser eller hører beredskapsforeldre/fosterforeldre er opptatt av. Ved å vise interesse for beredskapsforeldre/fosterforeldre innledningsvis bidrar konsulenten til at "skuldrene" senkes og at man som veileder blir en person for de man skal veilede. Omfanget av kontaktetablering vil variere og må tilpasses de enkelte fosterforeldre/beredskapsforeldre.

(2) Strukturerende fase

Veiledningen bør ha en god struktur. Med struktur tenker vi i første rekke på at konsulenten er tydelig på rammen for veiledningen og hva som skal skje. Det er imidlertid av stor betydning at strukturering av veiledningen skjer i en dialogisk form, slik at beredskapsforeldrene og fosterforeldrene får anledning til å komme fram med sine innspill til "dagsorden".

Vi har valgt å la beredskapsforeldre/fosterforeldre sitte skrått foran konsulentene. Konsulentene hadde i den posisjonen god oversikt over TV-skjermen, samtidig som de hadde

muligheter til å fange opp reaksjoner og ulike innspill fra beredskapsforeldre/ fosterforeldre, og inkludere disse i veiledningssamtalen.

(3) Utvekslingsfasen

Uttekslingsfasen, hvor man altså snakker om de temaer som er relevante for veiledningen, har oftest hatt ulikt fokus ved de ulike veiledningstidspunktene. I første veiledning, basert på fosterforeldrenes besøk i beredskapshjemmet, har temaene vært knyttet til formidling av erfaringer fra beredskapsforeldrene. Utfordringen for konsulentene i første veiledningen har derfor vært å nyttiggjøre seg den mulighet som ligger i å knytte ord og bilder sammen for å hjelpe beredskapsforeldre til å gi en tydelig og konkret beskrivelse av barnets behov.

Andre veiledningen, som tar utgangspunkt i video opptak fra beredskapsforeldres besøk sammen med barnet i fosterhjemmet, har oftere vært rettet mot fosterforeldrenes opplevelser av sin egen samhandling med barnet. I denne veiledningen har det vært viktig at konsulentene stopper opp, og ved hjelp av langsomt tempo og stillbilder viser fosterforeldrene ”de gylne øyeblikk” og hvordan deres handlinger påvirker barnet og hjelper det videre i sin utvikling

I tredje veiledning, basert på video opptak etter flytting i fosterhjemmet, har det i økende grad vært fokusert på spørsmål fra fosterforeldrene knyttet til ulike utfordringer eller problemer med barnet.

(4) Avslutningsfasen

En hensiktsmessig avslutning av veiledningen kan for eksempel være at deltakerne oppsummerer hva som har skjedd og den informasjon som har kommet fram. Sjekke om deltakerne er klare til å avslutte for i dag. Avtale om neste opptak og veiledning.

3.7 Tema i veiledningen

I tre av sakene ble det, av ulike årsaker, foretatt kun to video opptak med påfølgende veiledning. De resterende sakene ble gjennomført etter planen med tre video opptak på de ulike stadiene i overføringen og med påfølgende veiledning (se pkt. 2.4, s. 4 og 5).

Med utgangspunkt i videomaterialet, var hensikten i første veiledning å formidle mest mulig informasjon om barnet til fosterforeldrene. Fokus har vært på å ”lese” hvordan barnet gir uttrykk for sin tilstand og sine behov. Med utgangspunkt i video materialet har tema i veiledningen blant annet vært:

- en ”opdagelsesreise” i barnets verden med fokus på hva *dette* barnet viser av signaler, hva barnet synes å ha behov for nå og videre
- formidling av barnets signaler og behov, drøfting av barnets spesielle behov, fosterforeldrenes tilnærming til barnet og tempo i tilnærming og overføring.

- en ”normalt” fungerende gutt, men i en spesiell situasjon. Bruk av bilder som utgangspunkt for å oppleve og diskutere beredskapsmors og fostermors spesielle utfordringer når de skulle hjelpe gutten med å knytte seg av og knytte seg til på kort tid
- bruk av bilder for å oppleve og diskutere guttens reaksjoner i situasjoner som gjorde ham usikker. Forhold til biologisk sønn i fosterhjemmet
- bruk av bilder for å ”se” og diskutere hvordan ”lese” jenta og ta imot hennes initiativ, hvordan synliggjøre et nytt familiemedlem, hvordan skape trygghet og fordele oppmerksomhet mellom egne barn og fosterbarnet
- med utgangspunkt i opptaket formidle informasjon om barnet, skape forutsigbarhet ved aktiv benevning, hvordan hjelpe barnet til å gi slipp på kontroll av omgivelsene, positiv styring og oppmerksomhet kontra å la barnet drive seg selv
- informasjon om barnet; ”lese” signaler og reaksjoner, lek/lekesituasjoner og viktigheten av aktiv benevning for å skape og holde på kontakt
- med utgangspunkt i opptaket, ”se” og diskutere hvordan forholde seg til barna hver for seg og sammen, og hvordan øke barnas interesse for hverandre

I andre veiledning hvor hovedfokus har vært mer rettet mot fosterforeldrenes opplevelse av egen samhandling med fosterbarnet, har tema i samtalene med utgangspunkt i bildene bl.a. vært:

- i samspillet med barnet, ”se” og oppleve viktigheten av å verbalisere hva en selv tenker og gjør, og hva en tror barnet tenker og gjør
- elementene i positiv styring av barnet; bekrefting, opptrapping av tydelighet og positiv respons på ønsket atferd. Samtale omkring sorgreaksjoner og hva som skaper tilknytning.
- tilknytning, spesielt med fokus på barnets signaler, ”lese” hva barnet tenker, føler, ønsker og hvordan initiativene kan bekreftes
- hvordan hjelpe barnet i å øke sin evne til konsentrasjon
- hvordan takle motstand hos barnet, styring/grensesetting, ballanse mellom nærhet og avstand
- positiv styring, strategier for å unngå maktkamp, oppmuntring/positiv bekreftelse av ønsket atferd
- tilknytning med vekt på trygghet og forutsigbarhet for barnet gjennom aktiv benevning
- ”lese” barna, sette ord på tanker/følelser, fordeling av oppmerksomhet

I tredje veiledning hvor det i økende grad har vært fokusert på spørsmål/tema fra fosterforeldrene knyttet til ulike utfordringer eller problemer med barnet, har tema med utgangspunkt i video opptak bl.a. vært:

- forholdet mellom fosterbarnet og biologiske barn i familien

- hvordan fange fosterbarnets oppmerksomhet og holde på oppmerksomheten over tid
- fostermors opplevelse av gutten som oppmerksomhetskrevende. Samtale omkring klenging, grenseutprøving og det å være ukritisk, sett i sammenheng med barnets tilknytningsprosess
- fosterbarnets samspill med fosterbror og fosterbrors reaksjoner
- hjelp til selvstendighet/unngå avvisning, utprøvingsatferd, lese barnets signaler, forhandlinger/voksenrolle og ny foreldrerolle
- hvordan styre fosterbarnet på en positiv måte ved å starte med barnets fokus, være tydelig på hva man ønsker fosterbarnet skal gjøre, og gi oppmuntring når fosterbarnet har gjort det fostermor ønsker. Også fokus på benevning og hvordan dele glede og gjensidighet i dialogen

Videomaterialet har blitt brukt på ulike måter. Utgangspunktet for video støttet veiledning har vært å tilføre heller enn å ”tappe” energi i fosterhjemsforholdet. Ved første veiledning har vi stort sett brukt videomaterialet som utgangspunkt for at fosterforeldrene skal bli bedre kjent med barnet; hvordan fosterbarnet gir uttrykk for sin tilstand og sine behov, og som utgangspunkt for formidling av informasjon om barnet fra beredskapshjemmet til fosterhjemmet. Andre ganger har materialet blitt brukt som utgangspunkt for å ta opp ulike temaer knyttet til barnets spesielle vansker, og hvordan samhandle med barnet på en utviklingsstøttende måte. En har stoppet opp ved ulike sekvenser, vist den om igjen, med fokus på hvor en ser den positive samhandlingen mellom den voksne og fosterbarnet, viktigheten av dette for barnet, og hvordan barnet viser dette. Andre ganger har en brukt stillbilder hvor en har sett positiv kontakt og engasjement mellom fosterbarnet og fosterforeldrene, hvor bildet ikke trenger ”ordfølge”. Ofte er det i løpet av gjennomgang av video opptaket kommet opp temaer som relaterer seg til det en ser av opptaket, og en har samtalt rundt temaet. Ved enkelte anledninger har fosterforeldrene selv sett ”svaret” på sin undring ”bare” ved å se på opptaket, og en har samtalt rundt det. I all gjennomgang av opptak, har konsulentene vært ”kommentator” i form av å sette ord på det som skjer i samhandlingen mellom den voksne og fosterbarnet, med vekt på tydeliggjøring og bevisstgjøring av de utviklingsstøttende kommunikasjonelementene.

4. Kommentarer fra deltakerne

Som nevnt tidligere, var målsettingene med prosjektet todelt. Konsulentene skulle få opplæring i bruk av videostøttet veiledning, samtidig som metoden skulle utprøves. Vi utarbeidet også korte spørreskjema til fosterforeldre, beredskapsforeldre og konsulenter, hvor de ble bedt om å angi hvordan de hadde opplevd bruk av video i veiledningen. Kommentarene kan ikke brukes som en evaluering av selve metoden. Vi velger likevel å gjengi kommentarer som belyser den enkelte aktørs opplevelser av bruk av video i veiledningen.

Å bli filmet på video

Fosterforeldrene hadde ulike opplevelser av å bli tatt opp på video. Noen opplevde det kunstig og oppkonstruert:

- Liker ikke å bli fotografert og filmet. Det blir en kunstig og oppkonstruert situasjon
- Personlig liker jeg ikke å bli filmet, men det gikk bra
- Får følelsen av at ting blir kunstig og ikke slik en elles oppfører seg

Andre opplevde det ikke vanskelig:

- Jeg hadde ventet at det opplevdes mer "unaturlig" å bli filmet, men glemte faktisk at kamera gikk.

De fleste *beredskapshjemmene* mente det hadde vært positivt. Det var ingen som hadde negative kommentarer til det å bli filmet, men

- Det er alltid "rart" å se seg selv på video

Å få veiledning sammen med beredskapshjem/fosterforeldre

Alle *fosterforeldrene* var svært positive til å være sammen med beredskapshjemmene i veiledningssituasjonen. Det er tydelig at fosterforeldre så beredskapshjemmene som en svært nyttig ressurs i det å bli kjent med barnet og komme "i gang".

- Helt nødvendig for å få best mulig informasjon om det aktuelle barnet. Det er også nyttig fordi barnet gjennom dette kan ha lettere for å få tillit til sitt nye hjem.
- Godt å kunne utveksle tanker, ideer, forslag og tiltak sammen med de som kjenner barnet best. Beredskapshjemmet må bare oppmuntres til å dele av egen erfaring selv om barnet kommer inn i en ny familie – i hvert fall når vi ikke har barn fra før.
- Vi fikk veldig god informasjon om barnets væremåte slik at vi følte oss tryggere fortere.

Også *beredskapshjemmene* var utelukkende positive til å delta i veiledning sammen med fosterforeldrene.

- Synes dette var en svært god måte å komme i kontakt med fosterforeldrene om ting vi opplevde som viktige for barnet
- Vi fikk anledning til å formidle våre erfaringer og vår oppfatning av hva som var viktig for barnet, sammen med veileder. Og fosterforeldrene fikk komme med sine synspunkt og spørsmål.

Å bli kjent med fosterbarnet og dets signaler og behov

Fosterforeldrene var noe delt i sitt syn på hvor god hjelp/nytte de hadde hatt av samtale rundt videoopptakene.

- Det var kanskje litt mindre aktuelt for oss ettersom vi hadde god kjennskap til barnet i forkant. Barnets negative holdning til filmen gjorde også situasjonen litt unaturlig. Likevel var det en del ting som kom frem som følge av videosnutten.
- I vårt tilfelle var det kanskje lite nytt som kom frem om barnet på video. Allikevel var det nyttig å kunne stoppe videoen når en såg bestemte ting som en ville diskutere.
- Mer bekreftelse og videre diskusjon om ting vi allerede hadde snakket med beredskapsforeldrene om.
- Hadde svært gode samtaler med veileder. Kunne ta opp det jeg var opptatt av, selv om det ikke var tema i video opptaket. I sum ser jeg det som viktig at samtalen i seg selv – med utgangspunkt i våre behov ble fokus.

Også kommentarene fra *beredskapshjemmene* varierte, men alle vurderte det som nyttig.

- Jeg ser på videostøttet veiledning som nyttig fordi det gir anledning til å ta tak i og formidle konkrete behov og informasjon om barnet.
- Jeg har krysset litt lavt fordi barnet i dette tilfellet kjente fosterforeldrene godt fra før og fosterforeldrene var allerede i stor grad vant til å tolke barnet sine signaler tidligere. Likevel kom det frem en del ting som jeg tror vil komme barnet til nytte.

Konsulentene kommenterte på vanskeligheter med teknikk, med å få ro i veiledningssituasjonen, og på at motivasjonen til fosterforeldrene var varierende. Men de kommenterte også på at videoopptakene var en hjelp til å holde fosterbarnet i fokus.

- Er litt usikker på hvordan jeg klarte å bruke filmen som hjelp i dette, men det å ha barnet som felles fokus og ha tid til diskusjon rundt barnet, mener jeg gjorde at fosterforeldrene raskere ble bevisst på, og kjent med barnets signaler og behov.
- Jeg mener at det å ha fokus på barna gjennom film og samtaler bidrar på en tydelig og god måte til å formidle barna sine behov. Men avgjørende for ”suksess” er at fosterforeldrene er motiverte og ”enige i” at det er nyttig.
- Det å ha barnet som felles fokus og ha tid til diskusjon rundt barnet, mener jeg gjorde at fosterforeldrene ble raskere bevisst på og kjent med barnets signaler og behov.

Å få svar på spørsmål om fosterbarnet

Her varierte kommentarene fra *fosterforeldrene* fra at de i svært stor grad fikk svar på sine spørsmål, til at de i svært liten grad fikk svar på spørsmål omkring barnet.

- Hadde svært gode samtaler med beredskapskonsulent. Kunne ta opp det jeg var opptatt av, selv om det ikke var tema i video-opptaket. I sum ser jeg det som svært viktig at samtalen i seg selv – med utgangspunkt i våre behov ble hovedfokus. Dette kommer både barn og foreldre til gode!.
- Her er et av mine sterkeste savn. Jeg savner informasjon om barnets historie, som kan skille ut for eksempel ”normalatferd” av annet. Spørsmål utvikles over tid, samt relasjonen til ”bioforeldre”, derfor en video til?
- I samtalen tok vi opp ting som ikke direkte hadde noe med videoen å gjøre. Vi fikk luftet en del problemstillinger og fikk ut litt frustrasjon.

Også kommentarene fra *beredskapshjemmene* varierte i forhold til hvilket utbytte de mente fosterforeldrene hadde. De fleste kommenterte rundt middels utbytte. Kommentarene rettet seg mot at det gjennom videoveiledningen ble bekreftet og dokumentert en god del av det en allerede hadde snakket om, at videoen bidro til at fosterforeldrene hadde fått mest mulig informasjon om barnet, og at det var nyttig å kunne stoppe opp og se hva som skjedde.

Oppfatningene fra *konsulentene* varierte også. Eksempler på kommentarer er:

- Tror de har hatt utbytte på den måten at barnet kom i fokus. Samtidig var fostermor veldig opptatt av å gjøre det ”riktig” i en slik grad at det muligens var en belastning for henne å ha videoveiledning. Samtidig kom det frem viktige tema omkring barnet (følge barnets tempo, barnets evne til fokus og konsentrasjon), som veileder opplevde som svært viktig for barnet, og som jeg tror vil ha betydning også på sikt.
- Tror de ble mer bevisst på ordfølge, og igjen tror jeg det hadde positiv innvirkning på å skape trygghet og starte tilknytning. Samtidig opplevde jeg at de var litt på ”kontrolldelen”, slik at de ble mer opptatt av å ”forsvare” det de gjorde heller enn å reflektere rundt alternative måter å løse samhandling på (en metodeutfordring for konsulenten).
- Fosterforeldrene gav uttrykk for at de opplevde filmingen kunstig og ikke spesielt nyttig, motstand mot det å bli filmet selv. Dette tror jeg preget utbyttet de har fått, m.a.o. vil fosterforeldrene sin holdning til videostøttet veiledning påvirke i hvilken grad de ”åpner opp”- og går aktivt inn i veiledningen. Bruke motivasjonsarbeid på forhånd?

Sammenligning med tidligere overføringer uten videostøttet veiledning

Vi ba beredskapshjemmene om å sammenligne nytteverdien av videostøttet veiledning med nytteverdien av den veiledningen de kjente fra før.

Alle, foruten en, mente videostøttet veiledning var en bedre måte å få formidlet barnet sine signaler og behov på. Som hjelp i avknytning/sorgbearbeidingsfasen opplevde de fleste at det ikke var mer nyttig. En opplevde det som mer nyttig, og en som mindre nyttig. Alle, bortsett fra en, mente at videoveiledning gjorde overføringsfasen mer nyttig for fosterforeldrene

Andre positive og negative kommentarer til videostøttet veiledning

Av positive kommentarer fra *fosterforeldrene* kan nevnes:

- Nyttig å se seg selv i samspill med barnet.
- Det var positivt med kontakten rundt filmingen. Det å bli kjent med personer og at det er et apparat rundt oss. Vi føler det var veldig nyttig, og er glad for at vi ble med på dette.
- Positivt at det først og fremst ble tatt hensyn til hvor ”vi var” i prosessen. Hva vi var opptatt av. Igjen – den gode samtalen var viktigst for meg.
- Samtalene med veilederen der vi kunne ta opp ulike ting vi hadde på hjertet.

Av negative kommentarer fra *fosterforeldrene* kan nevnes:

- At barnet var så imot filmingen gjorde det litt negativt. Barnet selv bør få være med å bestemme om det skal filmes eller ikke. Det gjelder helst større barn.
- En ekstra utfordring å ta med i en ellers krevende og sårbar tid. Selve overføringsprosessen har vært svært intens. Kanskje tidspunktet for selve videoopptakene kan vurderes. Mitt behov ble først og fremst at det var en person å snakke med i denne tiden. Skulle gjerne fortsatt denne dialogen da beredskapskonsulenten kjenner barnet, noe som ”letter” utgangspunktet for en samtale.

Positive kommentarer fra *beredskapsforeldrene*

- Det var lett å ta opp ting/problemer som ellers ville vært vanskelig å snakke om. Rettleder var flink å få fokus på barnet og ikke det vi sa/gjorde.
- Jeg opplever det som svært positivt at dette arbeidet er i gang. Den overføringen her var spesiell fordi barnet og fosterforeldrene kjente hverandre fra før. I andre saker med overføringer til fremmede folk for barnet tror jeg dette vil være et veldig godt verktøy for å få frem barnets behov/signal og personlighet.
- Jeg synes det bare var positivt. Kanskje hadde situasjonen vært annerledes dersom fosterforeldrene var negative til filmingen.

Beredskapshjemmene har ikke kommet med negative kommentarer.

Av positive kommentarer fra *konsulentene* kan nevnes tema som at: barnet naturlig kom i fokus, en god metode for å sette ord på de ulike aktørers utfordringer i en overføringsfase, et godt hjelpemiddel til å få felles fokus omkring barnet ved hjelp av bilder, å se samspillet som foregår og å tolke det i veiledningssammenheng, og en gevinst i det å være "tettere på" i overføringsfasen enn det konsulentene har vært tidligere.

Av negative kommentarer fra konsulentene kan nevnes tema som at: det i utgangspunktet er en krevende fase for alle aktører, at fosterforeldre ikke har bedt om veiledningen, vansker med å få "ro" i veiledningssituasjonen, vansker med å få barnepass/ barns tilstedeværelse i veiledningssituasjonen, fosterforeldres opplevelse av kontrollmomentet, eldre barn og dets negative holdning til bruk av video og hvordan formidle/videreføre bekymringer som oppdages rundt samspill.

5. Diskusjon

5.1 "Den gode samtalen"

I sine kommentarer har fosterforeldrene vektlagt video opptak som et godt utgangspunkt for samtaler omkring fosterbarnet. Et utgangspunkt for prosjektet var da også at bruk av video i overføringsfasen, på en bedre måte enn "bare" ord, kunne øke fosterforeldrenes kjennskap og forståelse for barnets signaler og behov allerede fra starten av plasseringen.

I løpet av prosjektperioden har også konsulentene i økende grad blitt opptatt av dette. De opplevde at video som utgangspunkt for samtale omkring barnet var positivt på flere måter. Videomaterialet gjorde at de voksne på en naturlig måte plasserte barnet i sentrum. Det ble en billedlig og naturlig måte å tydeliggjøre at barnet skulle være i fokus. Det ga en legitimitet til å ta opp problemstillinger som ellers ville vært vanskelig å få satt ord på. Videomaterialet ga mulighet for refleksjoner omkring barnet det ellers ville vært lite rom for.

Selv om utveksling av informasjon omkring barnets hverdag og behov foregår via observasjoner og samtaler mellom beredskapshjem og fosterhjem i løpet av hele overføringsfasen, var bruk av video en god måte å samle seg omkring, og reflektere rundt tema som angikk barnet. Ikke minst gjaldt dette muligheten til å få frem det emosjonelle aspektet, muligheten for å skape et følelsesmessig "rom" og engasjement ved å stoppe opp, bruke stillbilder, og reflektere rundt det en så. Både barnets og fosterforeldrenes følelser ble gitt god mulighet for å komme til overflaten og reflekteres rundt.

Bjørkvold (1995 og 1998) er opptatt av hvordan vi lærer. Han påpeker at for å lære må noe berøre oss, gripe oss emosjonelt. Vi lærer når noe angår oss, når noe rører ved strenger i oss. I vårt prosjekt har vi opplevd verdien av å fokusere på stillbilleder av barnet, eller på det "gode blikket" mellom barnet og den/de voksne, uten å bruke ord. Opplevelsen og følelsene i seg selv trengte ikke ord. Vi tror dette øker sensitiviteten og bevisstheten hos dem som skal bli barnets omsorgspersoner. Det å ha et felles fokus for å tolke barnets atferd og uttrykk, tror vi øker fosterforeldrenes sensitivitet og bevissthet også i fremtiden.

Videostøttet veiledning er på ingen måte en erstatning for alle andre observasjoner og samtaler som naturlig finner sted i løpet av overføringsprosessen, men et tillegg. De som kjenner barnet best, sammen med de som raskt skal bli kjent med barnet, er ved hjelp av konsulent som også har fulgt barnet over tid, samlet om et felles fokus, og får hjelp av bilder til en god samtale omkring barnet. Som også noen fosterforeldre kommenterer; ikke bare er det rom for å ta opp tema som kommer frem via video opptaket, men også andre tema omkring fosterbarnet som fosterforeldrene er opptatt av.

Uten at vi kan trekke noen entydige konklusjoner, tolker vi kommentarene fra de ulike partene som at videostøttet veiledning og samtalene knyttet til dette, har vært et positivt bidrag i overføringsfasen.

5.2 Etiske overveielser

Bruk av video i veiledningssammenheng er et sterkt medium. De som tar i bruk video i veiledning må ha et reflektert forhold til både formelle og uformelle etiske retningslinjer (Andersen 1995). Det er av stor betydning at disse retningslinjene blir vurdert og klargjort før det gjøres videoopptak.

Formelle retningslinjer:

- oppbevaring og behandling av videomaterialet
- tillatelse fra de involverte i videoopptaket
- taushetsplikt og personvern.

Beredskapshjemmene ble generelt informert om prosjektet før oppstart. Noen hadde også fra tidligere kunnskap om, og erfaring fra å bli veiledet ut fra Marte meo metoden. Fosterforeldrene ble informert om video støttet veiledning ved besøk i fosterhjemmet før det var tatt endelig beslutning om å bruke fosterhjemmet til dette fosterbarnet. Når beslutning var tatt på ”overføringsmøtet”, ble fosterforeldrene nærmere orientert og underskrev på samtykke til opptak. Det samme gjorde barneverntjenesten. I samtykke erklæringen ble det opplyst at filmmaterialet ble oppbevart som annet journalmateriale og at opptak kun ble vist i internt i veiledning og evaluering. Dersom annet ikke ble eksplisitt avtalt, ville opptakene bli slettet.

På ”overføringsmøtet”, hvor fosterforeldrene samtykket til deltakelse, var det mange saker på dagsorden. Det kan tenkes at fosterforeldrene i denne situasjonen kunne føle seg ”overveldet”, til tross for at de allerede var forberedt tidligere. Ideelt sett burde nok fosterforeldrene fått informasjon om, og vært bedre forberedt på de kommunikasjonsprinsipper som ligger til grunn for denne veiledningen. Uansett setter det store krav til at konsulentene bruker tid underveis på, og hele tiden passer på å presentere mål og hensikt med det de gjør. Før opptakene starter, og underveis blir informasjon gjentatt, og følgende uformelle retningslinjer blir fulgt:

Uformelle retningslinjer:

- vente med opptak til den nødvendige tillit og trygghet er etablert
- målet med opptaket må være klart
- varsomhet i forhold til det man tar opptak av (for eksempel unngå for private situasjoner)
- ikke vise filmer som er krenkende/overskridende
- ikke ta opp flere filmer enn det man har anledning til å arbeide med, slik at ikke mye personlig materiale blir liggende
- opptaket må anvendes med respekt for de involverte personer
- aktørene bør se gjennom opptaket før utenforstående ser det
- aksept for at den enkelte må få reservere seg mot å bli filmet

Som beskrevet i pkt. 3.2, har det billedmessige fokuset i opptaket vært mer på barnet enn de voksne. Når barnet har vært i en alder hvor det har vært opptatt av video opptaket, har vi praktisert at barnet har fått se gjennom opptaket like etter. Fosterforeldrene har da sett på opptaket sammen med barnet. Når man ser seg selv på video, er det lett å bli opptatt av seg selv. For å sikre at barnet kommer mest mulig i fokus under veiledningen kunne det, i tillegg til å ha fosterbarnet mest mulig i fokus under opptaket, vært en fordel at alle fosterforeldrene hadde fått sett gjennom opptaket med en gang. De ville da vært mer forberedt på hva som kom, og kunne på den måten blitt mindre opptatt av seg selv.

Deltakelse i videostøttet veiledning må være frivillig. Beredskapsforeldre og fosterforeldre har på ulike tidspunkt hatt muligheter til å reservere seg. Ingen har foretatt en slik reservasjon. I og med at video veiledning ble presentert som en del av overføringsprosessen for alle fosterforeldre, kan det kanskje tenkes at noen av fosterforeldrene kan ha opplevd noe i retning av et ”frivillighetspress”. Ingen av dem har imidlertid kommentarer som kan peke i den retning.

Kommentarene fra fosterforeldrene viser likevel tydelig at det er nødvendig å nytte et slikt medium med varsomhet. For de fleste var det en ny erfaring å delta i en slik type veiledning. I en ellers følelsesmessig krevende overføringsprosess, vil det være av avgjørende betydning at konsulentene ivaretar både de formelle og mer uformelle etiske sidene ved bruk av video i veiledning

5.3 Hjemmet som veiledningsarena

Når vi presenterte videostøttet veiledning for fosterforeldre var det et uttalt ønske fra vår side at begge skulle delta. Det har imidlertid bare skjedd i et fåtall av sakene. I de fleste veiledninger var det kun fostermor som deltok. Vi har ikke funnet grunnlag for å insistere på at begge skal være med hver gang. Overføringsfasen er i utgangspunktet en krevende fase med mye møtevirksomhet, reising og praktiske ting som skal ordnes. Vi kan selvsagt stille spørsmål ved om det oppleves som så ”sensitivt” å delta på videostøttet veiledning at det er enkelt å prioritere bort. Vi velger imidlertid å tolke manglende deltakelse av fosterfar som en nødvendig prioritering i en krevende tid. Fosterforeldrene har selv ikke kommentert dette.

I utgangspunktet hadde vi tenkt at konsulent/beredskapsforeldre og senere konsulent/fosterforeldre på forhånd skulle velge situasjoner som på best mulig måte kunne bidra til å illustrere aktuelle temaer til veiledningen.

Hjemmet som veiledningsarena stiller spesielle krav til konsulentene. Vi har derfor i stor grad valgt å tilpasse oss den aktuelle situasjon og vektlagt praktiske hensyn når vi kom på hjembesøk. Sammen med beredskapsforeldre og fosterforeldre har vi valgt ut situasjoner som der og da føles trygge og praktisk gjennomførlige. Det som skjedde hjemme hos beredskapsforeldre og fosterforeldre der og da ble mer derfor mer styrende enn det som var planlagt på forhånd. Valg av situasjoner er likevel et tema som det bør arbeides videre med for å sikre at man på beste måte får fram situasjoner som gir muligheter for refleksjon og diskusjon.

Et annen utfordring når hjemmet er veiledningsarena, er å få tilstrekkelig ”ro” i veiledningssituasjonen. I vårt prosjekt ble den første veiledningen gjennomført hjemme hos beredskapsforeldrene, de to neste hjemme hos fosterforeldrene. Når konsulentene har kommet til veiledningen har som oftest fosterbarnet vært til stede, og noen ganger også beredskapsforeldres/fosterforeldres egne barn. Konsulentene opplevde derfor til tider veiledningene som urolige. Noen ganger har de følt usikkerhet på hva de kan formidle i veiledningen med barn til stede (lange ører).

Utfordringene for konsulentene i denne sammenheng kan formuleres som:

- respekt for hjemmet som arena for veiledning
- ansvar for struktur og framdrift i veiledningen
- tilpasse veiledningen barns tilstedeværelse

Kommentarer fra konsulentene understreker noen av disse utfordringene:

- andre veiledning ble forstyrret av at barnet gikk til og fra, vanskelig å holde fokus på tid og tema
- vansker med å få barnet til å være et annet sted under veiledningen
- fortsatt et problem å ”kreve” at fosterbarnet skal være et annet sted, et barn på denne alder (3) har ”lange ører”

I kommentarene fra beredskapsforeldrene og fosterforeldrene finner vi ingen utsagn som problematiserer veiledningssituasjonen som urolig eller ustrukturert. Det var for konsulentene dette opplevdes som vanskelig. Årsaken til dette skyldes nok i stor grad utfordringene knyttet til integrering av ny metodikk og gjennomføring av veiledningen slik den var tenkt og forberedt. Noe av frustrasjonen til konsulentene vil antageligvis kunne reduseres ved at de gjennom ytterligere veiledning og utprøving blir tryggere på sin rolle i veiledningen. Likevel må konsulentene forholde seg til at hjemmet som veiledningsarena gir spesielle utfordringer knyttet til uro og barns tilstedeværelse. For å imøtekomme disse utfordringer vil det muligens være nyttig å trekke inn også annen type metodikk for å tilpasse og øke kvaliteten på veiledningen.

5.4 Betydningen av fosterbarnets alder

Fosterbarn vil ha ulik forståelse av hensikten med video støttet veiledning avhengig av alder, modenhetsnivå og situasjonen for øvrig. Mens barn opp til skolealder oftest vil oppleve det uproblematisk, så kan eldre barn oppleve det mer problematisk å bli filmet.

Utfra kjennskap og nærhet til fosterbarnet har det vært vanlig at beredskapsforeldrene har presentert videoveiledning for fosterbarnet. Vi la vekt på at fosterbarnet skulle få korrekt og konkret informasjon om hensikten med bruk av video. For de mindre barna i prosjektet har det ikke vært noe problem å bli filmet. For to av de større fosterbarna, en gutt ti år og ei jente elleve år, var det vanskeligere.

Gutten likte i utgangspunktet ikke å bli filmet. Han gikk allikevel med på å gjøre et forsøk. Han fikk tilbud om å se filmen umiddelbart etter opptak, for så å ta stilling til om han ville være med på flere opptak. Gutten valgte etter dette å være med på de to siste video opptakene. Jenta var også skeptisk til å bli filmet. Etter motiveringsarbeid fra beredskapsforeldrene var hun med på de to første opptakene. Det siste valgte vi å avlyse på grunn av økt motstand fra jenta.

Beslutningen om å plassere jenta i fosterhjem hadde nylig vært behandlet av fylkesnemnd og rettsapparat. Beredskapsforeldrene og veileder hadde en følelse av at jenta var usikker på om video opptaket kunne misbrukes, om det kunne være skjulte motiv som ville komplisere og gjøre den planlagte flyttingen til fosterhjem usikker.

I prosjektet har vi ønsket å få til tre opptak i alle flyttingene fra beredskapshjem til fosterhjem. Vi var selvfølgelig klar over at dette kunne bli vanskelig i forhold til enkelte av de større barna. Dersom barna etter grundig informasjon, og muligheter for å se filmen rett etter opptak, ikke ønsket å være med på video opptak, har vi unngått å legge noen form for press på fosterbarnet. For å gjøre informasjonen til fosterbarnet bedre kunne vi lagt noe mer vekt på å samle ulike synspunkter og vurderinger fosterbarna kom med, slik at beredskapsforeldrene ved neste overføring kunne være bedre forberedt på fosterbarnets spørsmål, forebygge misforståelser og gi en mer tilpasset informasjon.

5.5 Formidling av informasjon

En viktig målsetting i prosjektet har vært å bringe videre viktig informasjon om barnet fra beredskapsforeldre til fosterforeldre. Konsulentenes utfordring har vært å bruke videobildene på en slik måte at den kunnskap og erfaring konsulentene selv og beredskapsforeldre har i forhold til fosterbarnet blir tydeliggjort gjennom sekvenser som vises på video opptaket.

Kommentarene fra beredskapsforeldrene, fosterforeldrene og konsulentene varierer noe med hensyn til om vi har lykket med dette. Oppsummert var beredskapsforeldrene mest fornøyd med formidlingen av informasjon, fosterforeldrene noe mindre og konsulentene minst fornøyd.

Konsulentene trekker fram vanskeligheter med teknikk, mangel på ro i veiledningssituasjonen og metodiske utfordringer med bruk av video som vanskelig i bestrebelsene på å gi fosterforeldrene informasjon om barnet. Disse vanskene vil antageligvis avhjelpest ved mer utprøving og økt trygghet i veilederrollen. En annen vanske ved å overføre informasjon til fosterforeldre, som fortløpende har vært tema i veiledningen av konsulentene, er imidlertid at konsulentene og beredskapsforeldrene i noen saker opplevde at de selv ikke var klare nok på hva de ønsket å formidle. En måte å avhjelpe denne vansken kan være å ta opp ulike videosekvenser i beredskapshjemmet før overføringen starter, slik at konsulent og beredskapsforeldre sammen kan analysere og velge ut videosekvenser som bør legges vekt på i første veiledning med fosterforeldrene (LINK-prosjektet). Her er den metodiske utfordringen at konsulent og beredskapsforeldre ikke blir så opptatt av egen formidling at fosterforeldrene blir passive tilhørere. Det viktige blir på den ene siden å ha klare analyser og vurderinger av hva fosterforeldrene trenger av informasjon som er viktig at blir formidlet, og på den andre siden å gi dette en form som medvirker til at fosterforeldrene blir aktive mottakere, hvor spontane observasjoner og innspill fra fosterforeldrene blir ivaretatt.

Ytterligere en måte å styrke kvaliteten på informasjonen til fosterforeldre vil være å øke konsulentenes kunnskap om utviklingspsykologi og kompetanse i analyse av barns behov. Et viktig bidrag i denne sammenheng vil være utvikling av faglige nettverk gjennom seminarer, studieturer og hospiteringer. Dette har det vært for lite muligheter til innenfor rammen av vårt prosjekt.

5.6 Hjelp eller kontroll

Forholdet mellom hjelp og kontroll er et sentralt dilemma i barnevernsarbeid. Hvordan dilemmaet har gitt seg uttrykk i vårt prosjekt er det konsulentene som kommenterer:

- kan videoveiledning oppleves av fosterforeldrene som en ny ”godkjenningsrunde”?
- kan det føre til fosterforeldrene blir for opptatt av ”å vise seg fram”?
- kan fosterforeldrene holde tilbake spørsmål om viktige problemer/utfordringer?

Fosterforeldre har ikke selv gitt uttrykk for at de opplevde videostøttet veiledning som en kontroll. Men konsulentene har likevel følt at noen av fosterforeldrene ble opptatt av å vise at de gjorde det ”riktige”, og utfra dette antatt at de kanskje kunne oppleve video veiledning som en ny godkjenningsrunde. Vi har i prosjektet vært klar over at noen fosterforeldre kan oppleve kontroll. For å forebygge dette valgte vi å samtale med alle fosterforeldrene før veiledningen starter om ulike sider ved kontrollaspektet, med sikte på å forsikre de om at målsettingen med veiledningen er formidling av barnets behov, og ikke en ny ”godkjenning” som fosterforeldre. Et annet bidrag for å redusere opplevelsen av å bli kontrollert og vurdert er etter vår erfaring å fokusere mest mulig på fosterbarnet i video opptakene. Ved å la fosterbarnet være mest mulig i fokus i selve opptaket erfarte vi at fosterforeldrene kunne ”senke” skuldrene og konsentrere

seg mer om fosterbarnet enn seg selv. At fosterforeldrene, eventuelt sammen med fosterbarnet, kan se gjennom filmen rett etter opptak vil kunne ytterligere bidra til å ufarliggjøre situasjonen og ta fokus vekk fra kontrollaspektet.

Hvorvidt en opplevelse av å bli kontrollert og vurdert hindret fosterforeldrene i å ta opp problemer og utfordringer i samspillet med fosterbarnet er vanskelig å vurdere. Fra kommentarene til fosterforeldrene er det vanskelig å lese seg til at dette har skjedd. Det konsulentene imidlertid observerte var at noen av fosterforeldrene i det tredje veiledningsmøtet kunne føle seg litt "bundet" av beredskapsforeldrenes nærvær. Vi valgte derfor etter hvert å gjennomføre tredje veiledning uten beredskapsforeldrene til stede. De to første veiledningene betraktet vi som et "samarbeidsprosjekt" mellom beredskapsforeldre og fosterforeldre. Ved tredje veiledning hadde fosterbarnet flyttet, og det var naturlig at fosterforeldrene alene ble hovedaktører i veiledningen. Selv om opplevelse av vurdering og kontroll kan reduseres gjennom ulike metodiske tilnærminger, vil det nok alltid ligge et element av dette når fosterforeldre blir eksponert på video. Konsulentene *kan* få innsyn i samspill som ikke fungerer tilfredstillende. En slik situasjon vil kreve åpenhet og samtale med fosterforeldre om eventuell forlengelse av videoveiledningen eller oppfølging på annen måte.

5.7 Triadiske utfordringer

Før første filmopptak har beredskapsforeldre, fosterforeldre og fosterbarnet vanligvis truffet hverandre to ganger tidligere i beredskapshjemmet. Det er en situasjon hvor fosterforeldrene preges av pågangsmot og forventninger til å bli kjent med fosterbarnet, men kanskje også av usikkerhet på om de vil lykkes i å få god kontakt med fosterbarnet. For beredskapsforeldrene vil situasjonen være preget av at de nå følelsesmessig skal "avknyttes" fosterbarnet og samtidig hjelpe det videre med tilknytning til nye omsorgspersoner. For barnet blir utfordringen å skifte fokus fra en den kjente til den ukjente.

Slik vi ser det har beredskapsforeldrene en krevende utfordring med å finne en balanse mellom å la fosterforeldrene bli kjent med barnet gjennom å vise hvordan de selv samhandler med barnet på en positiv måte, og hvordan de på best måte kan triangulere fosterforeldrene aktivt inn i samhandling med barnet.

Utfordringen for fosterforeldrene blir å finne balansen mellom egne initiativ og henvendelser til fosterbarnet, og å være oppmerksom og sensitiv på de initiativ fosterbarnet selv tar. Det er viktig at fosterforeldrene i den tidlige kontaktfasen ikke "trenger" seg på fosterbarnet, men er mer oppmerksom på de initiativ fosterbarnet selv tar, besvarer disse og på den måten gjøre seg interessant for fosterbarnet. En gjennomgående erfaring i vårt prosjekt har vært at beredskapsforeldrene i større grad har vært opptatt av å være modeller gjennom å vise sitt eget samspill med fosterbarnet, og i mindre grad har vært bevisst på de muligheter de har til å gjøre fosterbarnet raskere "kjent" med sine nye omsorgspersoner. Dette kan ha flere årsaker. En kan være at beredskapsforeldrene er av den oppfatning at den beste "læring" for fosterforeldrene vil være å se hvordan de som har erfaring med fosterbarnet samspiller med

fosterbarnet. En annen at beredskapsforeldrene opplever det følelsesmessig belastende å aktivt introdusere nye omsorgspersoner for et barn de selv føler seg sterkt knyttet til. Det at beredskapsforeldrene prøver å være god modell for fosterforeldrene ved å vise sin egen samhandling med fosterbarnet vil uten tvil kunne være nyttig for fosterforeldrene. Dette må imidlertid ikke gå på bekostning av aktivt arbeid fra beredskapsforeldrenes side med å introdusere fosterbarnet for sine nye omsorgspersoner. Vår erfaring er at fosterforeldrene kan oppleve usikkerhet dersom de ikke så raskt som mulig aktivt blir forsøkt invitert inn i den etablerte relasjonen mellom beredskapsforeldrene og fosterbarnet. Vi er derfor av den oppfatning at fosterforeldrene vil bli raskere kjent med fosterbarnet dersom den ”kommunikative” bevegelsen ved de første besøkene i større grad går fra beredskapsforeldrenes fokus på eget samspill med fosterbarnet, til å gjøre fosterbarnet nysgjerrig og interessert i fosterforeldrene, og støtte opp om de initiativ fosterbarnet tar i retning av sine nye omsorgspersoner. Eksempel på dette er at beredskapsforeldrene bør være spesielt oppmerksom i situasjoner hvor fosterbarnet ”kaster” blikk eller på annen måte viser nysgjerrighet mot sine nye omsorgspersoner ved aktivt å benevne det man antar fosterbarnet er opptatt av, for slik å stimulere en gryende dialog mellom fosterbarnet og fosterforeldrene.

6. Oppsummering – veien videre?

Oppsummert ga *fosterforeldrene* uttrykk for at det viktigste med videoveiledningen var ”de gode samtalene” og samværet med beredskapsforeldrene og konsulentene.

Beredskapsforeldrene opplevde videostøttet veiledning som god hjelp til å formidle barnets signaler og behov. De mente veiledningen har gjort overføringsfasen bedre for fosterforeldrene sammenlignet med tidligere overføringer uten videostøttet veiledning.

Verken fra beredskapsforeldre eller fosterforeldre framkommer det uttalelser som skulle tilsi at denne form for veiledning ikke bør fortsette.

Konsulentene har vært positive til video støttet veiledning. De opplevde at barnet kom naturlig i fokus, og at video bildene ga gode muligheter for samtale om barnets behov og for å sette ord på de utfordringer fosterforeldrene ville møte. De erfarte at bruk av video ga faglig fordypning og større forståelse av samspillet betydning. Konsulentene ble mer tilstede og direkte involvert i selve tilbakeføringen, noe som ofte har vært etterlyst av beredskapsforeldrene.

I det videre arbeidet med videoveiledning vil det imidlertid være aktuelt å vurdere noen justeringer.

I prosjektperioden har vi i gjennomsnitt brukt ca. 12 timer pr. sak på opptak, veiledning, forberedelse og gjennomføring av veiledningen. I tillegg kom ofte lange reiser. I en presset arbeidssituasjon har den omfattende tidsbruken betydning for hvor stor plass videoveiledning

kan få i overføringsfasen. Tidsbruken vil kunne reduseres betraktelig dersom konsulentene både tok video opptak og ga tilbakemelding på samme hjembesøk. Dette fordrer imidlertid trening og trygghet i veilederrollen, noe som ikke har vært forenlig med den opplærings-situasjon vi har hatt i vårt prosjekt. En annen mulighet er at beredskapsforeldrene og fosterforeldrene selv tar video opptak, og sender dette til konsulentene i god tid før veiledningen. Dette har vært prøvd i andre sammenhenger med godt resultat. Det innebærer at man må disponere over et visst antall videokameraer, men vil utvilsomt være tidsbesparende.

Vi har erfart at det har vært vanskeligere å få til video veiledning med eldre barn enn det har vært med de mindre. I vårt prosjekt har målsettingen vært å gjennomføre video veiledning i alle overføringssaker. Tidsbruk og barnets alder tilsier nok at det i fortsettelsen blir nødvendig å være selektiv i hvilke saker som bør arbeides med etter denne metoden.

De eldre barna bør imidlertid ikke automatisk ekskluderes fra video veiledning. Som vi tidligere har nevnt vil kreativitet og nye metodiske innfallsvinkler kunne være nyttig for å gi de eldre barna lyst til å være med på video opptak.

Fortsatt vekt på opplæring og veiledning vil være av stor betydning dersom konsulentene fortsatt skal bruke video veiledning som en del av metodikken i overføringsfasen. Dette innebærer ytterligere veiledning på analyse og tilbakemelding, men også økt kunnskap om barns utvikling.

Video bildene gir aktørene i overføringsfasen muligheter for en ”oppdagelsesreise” i barnets verden med fokus på hva *dette* barnet viser av signaler og synes å ha behov for nå og i tiden framover. Fosterforeldrenes sensitivitet i forhold til barnet vil være avgjørende for barnets videre utvikling. Jo mer fosterforeldrene aktiviseres og er med på å skape den kunnskap som skal anvendes, desto større muligheter er det for at veiledningen vil ha effekt på fosterforeldrenes atferd (Hundeide 1997). For ytterligere å øke fosterforeldrenes sensitivitet i forhold til barnet ville det derfor vært spennende å gjøre erfaringer med videoveiledning i kombinasjon med annen type metodikk som eksempel rollespill, loggbok og modellering m.m.

Ved videre utprøving vil det også etter vår oppfatning være ønskelig å utarbeide evalueringsverktøy som kan måle effekt av veiledningen utover de kommentarer aktørene selv gir uttrykk for.

7. Litteratur

- Aarts, M (2000): Marte meo basic manual. Aarts productions.
- Bunkholdt V. & Larsen E. (red, 1995): Metodisk barnevernsarbeid. Tano forlag.
- Endresen, Å (1995): Kompetanseutvikling gjennom videoanalyse. Hovedfagsoppgave til 3. avdeling spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo.
- Enoksen, B & Furuholmen, G (2001): Barns utviklingssti, endringsarbeid i Utviklingslandskapet. Hovedoppgave ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Fylkesbarnevernet i Oppland (2000): Rapport fra prosjekt LINK.
- Hafstad, R & Øvreeide, H (1998): Foreldrefokusert arbeid med barn. Høyskoleforlaget
- Hansen, B. R (1991): Den første dialogen. Solum forlag
- Havik, T & Backe Hansen, E (1998): Kunnskapsstatus for fosterhjemsarbeidet. BUS – Vestlandet og NOVA.
- Hundeide, K (1996): Ledet samspill. Håndbok til ICDPs sensitiviseringsprogram. Forlaget Vett & Viten a/s.
- Reichelt, S & Haavind, H (red., 1996): Aktiv psykoterapi. Ad Notam, Gyldendal
- Rye, H (1993): Tidlig hjelp til bedre samspill. Universitetsforlaget.
- Skilbred, D (1998): Veiledning av tverrfaglige/tverretatlige profesjonsgrupper. Norges barnevern 2/98.
- Smith, L & Ulvund, T (1999): Spedbarnsalderen. Universitetsforlaget